

Yayın Tanıtım

ABDÜLHAK HAMİD HAKKINDA

Yard. Doç. Dr. Abdullah ECEHAN*

ÖZ: Tanzimat, Servet-i Fünun, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinin önde gelen edebiyatçılarından biri olan Abdülhak Hamit Tarhan hakkında Hollanda'nın Leiden üniversitesinde yapılmış olan bir doktora çalışmasının daha sonra kitap halinde yayımlanmış olan nüshasının tanıtım çalışmasıdır. Çalışmada Türk tiyatrosunun tarihi gelişimi, manzum tiyatro, Abdülhak Hamit Tarhan'ın tiyatroculuğu anlatılmış daha sonra Abdülhak Hamit'in Eşber isimli eseri incelenmiştir. Eşber'in incelenmesinde belirli bir yöntem takip edilmiş, bu yöntemle konunun (Eşber'in) daha iyi anlaşılması için Yusuf Ziya Ortaç'ın Binnaz isimli eseri örnek olarak incelenmiştir. Bence eserin önem arz eden tarafı, bizde de Abdülhak Hamit Tarhan hakkında çalışmalar yapılmış olmasına rağmen bu eserin yurt dışında hazırlanmış ve yabancı bir araştırmacı tarafından, doğrulara sadık kalmarak hazırlanmış olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Abdülhak Hamit, Eşber, Petra de Bruijn, Tiyatro, Manzum Tiyatro

About Abdulkhak Hamid

SUMMARY: Purpose of this study is to introduce a study performed by Petre de Bruijn to the Turkish litterateurs. Abdülhak Hamid Tarhan is one of the litterateur of Tanzimat, Servet-i Fünûn, Meşrutiyet, Millî Mücadele and Cumhuriyet times. Poetship one of the most important properties of Abdülhak Hamid. But the studies of him on theatre is most important at least his poetry work. Some of his studies on theatre are Hindu, Nesteren, Zeynep, Liberte, Finten which we can memories first. Eşber is one of the his theatre play. This play is demonstrated in many places. There have been many studies are performed about Eşber. One of them is are performed by Petre de Bruijn from Leiden University, Holland. This is a PhD work. In this study first section consist of historical development of Manzum Theatre at Ottoman Turks. Second chapter includes initiation of Manzum Theatre and theories on it, section three deals with Bernard Beeckerman' s method and application of this method to the Binnaz of Yusuf Ziya Ortaç; in the fourth chapter life duration, arts and studies of Abdülhak Hamid are explained. In final chapter description, interperation and

* Dumlupınar Üni. Fen-Ed. Fak.

analyses of Eşber are performed. This work is not only for one who works on Manzum Theatre and Abdülhak Hamid, is also beneficial source for researchers who are interested in historical development of Turkish Theatre.

Keywords: Abdülhak Hamit, Eşber, Petra de Bruijn, Theatre, Manzum Theatre

Abdülhak Hâmid Tarhan Tanzimat, Servet-i Fünun, Meşrutiyet, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemini görmüş nadir edebiyatçılarımızdandır. 85 yıllık ömrü boyunca edebiyat dünyamıza pek çok değerli eserler kazandırmış,

“Evet, tarz-ı kadîm-i şi’ri bozduk, herc ü merc ettik,

Nedir şi’r-i hakîki safha-ı irfâna dercettik”¹

mısralarında da belirtildiği gibi Türk şiirinde pek çok yeniliklere imza atmış bir şâirimizdir. Abdülhak Hâmid denilince pek çok kimsenin aklına ilk gelen onun şâirliğidir. Halbuki onun şâirliği kadar faal olduğu bir alan da tiyatrodur. Duhter-i Hindu, Nesteren, Tarık, Tezer, Zeynep, İlhan, Liberte, Finten onun tiyatro eserleri içinde ilk hatırlananlardan bazılarıdır. İşte Abdülhak Hâmid’in bu oyunlardan biri de 1880 yılında yayınlanan Eşber isimli piyesidir.² Eşber, Abdülhak Hâmid’in kronolojik sıraya göre sekizinci egzotik piyesidir ve bu eserinin arka planında savaş aleyhtarlığını işlemiştir. Eserin 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından hemen sonra yayınlanması da bu savaş aleyhtarlığı fikrini doğrulamaktadır. İlk önce tek perde olarak düşünülmüş fakat Namık Kemal’in teşvikiyle genişletilmiştir. Eşber 1909-1915-1916 yıllarında Burhaneddin, 1909 yılında Mürebbi-i Hissiyat, 1913’te Reşit Rıza, yine aynı yıl Ahmet Fehim, 1916’da Benliyan, 1939’da Sadi Tek tarafından sahnelenmiştir. Abdülhak Hâmid’in bu eseriyle Corneille’in Horaca ve Racine’in Alexandre le Grand isimli eserler arasında benzerlik olduğu da söylenmektedir. Şeyh Galip’in Hüsn ü Aşk’ıyla Eşber’in vezni aynıdır. Abdülhak Hâmid ve Eşber’i hakkında şu anda isimlerini sayamayacağımız pek çok kaynakta bilgi mevcuttur. Bu bilgiler daha çok onun basılışı, sahneleniş tarihi, konusu, kahramanları ile ilgilidir.³

1 Prof. Dr. İnci Enginün, Abdülhak Hâmid Tarhan’ın **Bütün Şiirleri-III**, Hep Yahut Hiç, Dergah Yayınları, İstanbul, Kasım-1982, Birinci Baskı, s.129

2 **Eşber**, Manzum Facia, İstanbul, 1297(1880), 2.bsk 1922, 3.bsk 1945 [Latin harfleriy-le İsmail Hami Danişmend tarafından].

3 Eşber hakkında daha teferruatlı bilgi için Prof. Dr. M Orhan Okay, Eşber, TDV **İslam Ansiklopedisi**, C.11, s.459-460

Abdülhak Hâmid'in Eşber'i hakkında çalışanlardan biri de Hollanda'nın Leiden Üniversitesi'nden Petre de Bruijn'dir.⁴ Şimdiye kadar Türk edebiyatını Batı'ya tanıtmak için yapılan çalışmalardan duyduğum mutluluğun aynısını Batılı bir araştırmacının, bir akademisyenin edebiyat dünyamızdan bir sanatçımız üzerine yaptığı çalışmadan dolayı da duyduğumu ifade etmek isterim.⁵ Petre de Bruijn'in bu eseri bir doktora çalışmasıdır. Konuya her eserde olduğu gibi içindekiler ve önsözle başlanmış daha sonra giriş bölümüne geçilmiştir. Bu giriş bölümünde Osmanlı Türklerindeki Manzum Tiyatro, Osmanlı Türklerinde Manzum Tiyatro Üzerine Araştırmalar, Genel Sorular - Metod ve Organizasyon alt başlıkları verilmiştir. Kitabın ilk bölümü "Osmanlı Türklerinde Manzum Tiyatronun Tarihsel Gelişimi" adını taşır ve bu bölüm şu alt başlıklardan müteşekkildir:

1866-1908 Yılları Arasındaki İlk Manzum Oyunlar, Osmanlı Türklerinde Sözlü Tiyatro ve Tarihsel Gelişimi, Cumhuriyet Devrinde Tiyatro, Özet.

İkinci bölüm "Tür ve Yorum" adını taşır ve şu alt başlıkları vardır:

Türün Çıkışı, Türk Tiyatro Teorileri, Batı Tiyatro Teorileri, Batıdaki Manzum Tiyatro ve Manzum Tiyatro Teorileri, Özet.

Üçüncü bölüm "Bernard Beckerman'ın Metodu ve Analiz" adını taşır, alt bölümleri şu şekildedir:

Bernard Beckerman'ın Metodu ve Yapı, Pozitif ve Negatif Kritik, Bir Örnek Olarak Bernard Beckerman'ın Metodunun Binnaz Üzerine Uygulanması, Özet.

Dördüncü bölüm "Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Eşberi" adını taşır ve alt başlıkları şunlardır:

Abdülhak Hâmid Tarhan, Hayatı ve Eserleri, Edebiyat Üzerine Düşünceleri, Kritik, Eserlerinin Baskıları, Eşber'in Tarihi Gelişimi, Şiirsel Özellikleri, Abdülhak Hâmid'in Eşber'i ve Fransız Klasizmi, Sembolizmi, Performansı, Özet.

Beşinci bölüm "Eşber'in Tasviri, Yorumu ve Analizi" adını taşıyor ve şu alt başlıkları var:

4 Petra de Bruijn, The World of Eşber, **Research School CNWS**, Leiden, The Netherlands, 1997, 289s.

[Western Oriented Verse Drama and Ottoman Turkish Poetry by Abdülhak Hâmit Tarhan]

5 Basın-Yayın Genel Direktörlüğü, **Anthologie Des Ecrivains Turcs D'aujourd'hui**, Devlet Basımevi, İstanbul-1935, 1.bsk, 215s.

İskender ve Aristo Arasındaki Dialog, Rokzan'ın Birinci Monologu, Sumru'nun Monologu, Sumru ve Rokzan Arasındaki Dialog, Eşber Hakkında İskender ve Sumru'nun Dialogu, Rokzan Hakkında İskender ve Sumru Arasındaki Dialog, Rokzan'ın İkinci Monologu, Eşber ve Sumru Arasındaki Kavga ve Dialog, İskender'in Savaşla İlgili Kararları, Rokzan ve İskender Arasındaki Dialog, Rokzan'ın Üçüncü Dialogu, Aristo, Eşber ve İskender Arasındaki İkilem, Son Durum, Sonuçlar, Koordine Edici Yapı, Özet.

Bu beş bölümden sonra Sonuç, Bibliyografya, İndeks, Osmanlı Türklerindeki Sözlü Oyunların Kronolojik Listesi isimlerini taşıyan kısım gelmektedir. En sonda da tablolar yer almaktadır. Araştırmacı, eserinin giriş bölümünde Gökhan Akçura, Turan Oflazoğlu, Prof.Dr. Metin And, Prof.Dr.İsmail Parlatur, Prof.Dr.İnci Enginün, Prof.Dr.Nurhan Karadağ gibi manzum tiyatro üzerine çalışan araştırmacı ve akademisyenlerden bahsettikten sonra Ankara ve İstanbul'da istifade ettiği kütüphanelerin isimlerini veriyor.⁶ Ayrıca bu giriş bölümünde Halit Fahri Ozansoy gibi edebiyat tarihimize ışık tutacak mahiyetteki bazı hatıra yazarlarımızın eserlerinden hareketle Dârülbedayi'nin ilk kuruluşundan, Baykuş gibi ilk manzum oyunlardan ve manzum tiyatronun bizdeki başlangıcından bahsediyor. Yine bu bölümde manzum tiyatronun tarihi gelişimini anlatırken sadece Meşrutiyet yılları ile sınırlı kalmıyor ve Cumhuriyet yıllarındaki gelişmesinden de bahsediyor. Yazar, eseri meydana getiren her bölümün sonuna (Recapitulation) özet adını verdiğimiz parçaları yerleştirmiştir. Petre de Bruijn, eserini hazırlarken yerli kaynakların yanında, Spuler gibi Alman araştırmacıların kaynaklarından da istifade etmiştir.⁷

Brujin, çalışmasına okuyucuyu konuya hazırlamak için önce Tanzimat dönemindeki tiyatrolardan ve o dönemin tiyatro anlayışından bahsederek başlamıştır. Eşber'in kaleme alındığı dönemdeki manzum tiyatro geleneği hakkında bilgi verdiği bu ilk kısmı pek kısa tutup geçiştirmediği gibi bilakis teferruatlı bir şekilde ele almıştır. İkinci bölümde Türk tiyatro teorileri yanında Batıdaki tiyatro anlayışını da vererek arada mukayese yapma imkanı sağlamıştır. Üçüncü bölümde metod olarak takip edeceği Bernard Beckerman'ın metodu hakkında bilgi verdiği gibi

6 Milli Kütüphane, Hakkı Tarık Us Kitaplığı, Beyazıt Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Devlet Tiyatroları ve İstanbul Şehir Tiyatroları Kütüphanesi. Bruijn, bu çalışmasını hazırlarken Cevat Perin'in **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, Gündüz Akıncı'nın **Abdülhak Hâmid Tarhan-1954**, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Niyazi Akı'nın **XIX. Yüzyıl Türk Tiyatrosu Tarihi**, isimli eserlere ve Ömer Faruk Akün'ün "Abdülhak Hâmid'in Basılı Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler" (**TDED**, 1967, Sayı:15, s.146), İnci Enginün'ün Eşber (TDEA, C.3, s.109), Orhan Okay'ın Eşber, (**İslam Ans**, C.11, s.459) isimli makalelere ve maddelere de bakabilirdi.

7 Spuler, Das Türkische Drama

Eşber'e hazırlık olması bakımından Yusuf Ziya Ortaç'ın Binnaz'ını bu metodla örnek olarak incelemiştir.

Dördüncü bölümü Eşber'e ve yazarı Abdülhak Hâmid'e ayırmıştır. Bruijn, bu kısmı bilerek Hâmid'e ayırmıştır. Çünkü bu bölümden sonra esas konu olan Eşber'e geçecektir fakat okuyucuyu beşinci bölüme geçmeden önce hazırlamak için Hâmid üzerinde teferruatlı olarak durmuştur. Hâmid'in sadece biyografik hayatıyla yetinmemiş, çalışmalarından, tenkitlerinden, şairliğinden bahsetmeyi de ihmal etmemiştir. Eserlerinden bahsederken tabii olarak Eşber'in üzerinde biraz fazla durmuştur. Beşinci bölüm bütün bu hazırlık safhalarından sonra müstakil olarak Eşber'e tahsis edilmiştir. Tabii olarak kitabın temel taşı Eşber olduğu için onun ele alındığı bölüm diğerlerine nazaran biraz daha fazla tutulmuştur.⁸ Eser İngilizce kaleme alınmış olmasına rağmen bazı iktibaslar Türkçe'dir. Bruijn, Eşber'in Burhaneddin ve diğerleri tarafından sahnelenmesinden bahsettiği gibi, sahnelendikten sonra eser hakkında çıkan yazı ve tenkitleri de teferruatlı olarak vermeyi ihmal etmemiştir.

Petra deBruijn'in bu kitabı Abdülhak Hâmid ve Eşber üzerine yapılmış güzel çalışmalardan biridir. Çünkü gerek konunun hazırlanışı, gerek takdimi belli bir plan dâhilinde yapılmıştır. Hemen hemen her eserde gördüğümüz gibi burada da devir-şahsiyet-eser üçgeni esas alınarak çalışılmıştır. Bruijn'in çalışmasında en çok beğendiğim noktalardan biri hiç şüphesiz bazı konuların geçiştirilmeden ele alınmış olmasıdır.⁹ Ana konunun yanında, ana konuyu daha da zenginleştiren, teferruat üzerinde durulması kitabın kalitesini bir kat daha arttırmıştır. Eserin bütünlüğünü bozmamak için yazarın her bölümün sonunda verdiği özetler de çalışmadaki konu birliği açısından gayet yerinde bir karardır. Araştırmacının Eşber'i incelerken kullanacağı Bernard Beckerman metodunu ilk önce Yusuf Ziya Ortaç'ın Binnaz üzerinde deneyerek okuyucuyu hazırlaması metod açısından güzeldir. Kitaba alınan iktibasların normal metinden farklı bir şekilde verilmesi ve okuyucunun dikkatini çekecek bir şekilde olması esere başka bir değer katmıştır. Petra de Bruijn'in bu çalışması sadece manzum tiyatro ve Abdülhak Hâmid üzerine çalışacaklar için değil Türk tiyatro tarihinin gelişim çizgisi üzerine araştırma yapacaklar için de faydalı bir kaynak olacağı kanaatindeyim.

8 Diğer bölümlerin alt başlık sayısı genelde 4-5 ile sınırlı iken bu bölüm 15 alt başlıktan müteşekkildir ve 64 sayfadır.

9 Osmanlı Tiyatrosu ve onun gelişimi, Abdülhak Hâmid'in hayatı, Eşber'deki dialoglar üzerinde durulduğu gibi en sonda da bazı konular hakkında daha teferruatlı bilgi vermek için tablolardan faydalanılmıştır.